

پست مدرنیسم و فراهم آوری و مدیریت مجموعه

کبرا بابائی | غلامرضا حیدری

چکیده

هدف: هدف این پژوهش بررسی مؤلفه‌های جدید پست‌مدرن و تأثیر آنها بر فرایند فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی است.

روش / رویکرد پژوهش: روش پژوهش سندی-تحلیلی است.

یافته‌ها: پست‌مدرنیسم به‌عنوان یک وضعیت نوین، بر همه ارکان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و مدیریت آن تأثیر گذاشته است. در این پژوهش تأثیر آن بر فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه مورد بررسی قرار گرفته و ابعاد این تأثیرگذاری نمایان شده است.

نتیجه‌گیری: تغییرات بسیاری در تولید، توزیع، و روش‌های دسترسی به اطلاعات و در نتیجه مجموعه کتابخانه‌ها، فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه، و سیاست‌های مجموعه‌سازی مشاهده می‌شود. از مؤلفه‌های پست‌مدرن می‌توان به‌عنوان ابزار بازاندیشی در پیاده‌سازی خط‌مشی‌های نوین فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه بهره برد.

کلیدواژه‌ها

مدرنیسم، پست‌مدرنیسم، فراهم‌آوری، مدیریت مجموعه، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

پست مدرنیسم و فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه

کبرا بابائی^۱

غلامرضا حیدری^۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۹/۰۹

مقدمه

هر حوزه‌ای که بخواهد به‌روز بماند و مزیت رقابتی خود را حفظ کند ناگزیر باید در ابعاد نظر و عمل، قابلیت و کارآمدی خود را در طول زمان نشان دهد. بنابراین، هیچ حوزه‌ای از دانش از جذب و هضم اندیشه‌های نوین بی‌نیاز نیست. از آن جا که یکی از گفتمان‌های غالب جهان امروز پست مدرنیسم است، پژوهشگران حوزه‌های مختلف دانش پیوسته موضوعات خود را با اندیشه‌های پست مدرن مطالعه و کنکاش می‌کنند. اهمیت این کار قبل از هر چیز به این موضوع برمی‌گردد که اندیشه‌های غالب هر دوره به‌عنوان یک سامانه کلی، به چارچوب‌های نظری و عملی حوزه‌های مختلف در آن دوره جهت می‌دهد و به‌عنوان بدیهیات، مبنای نظر و حتی عملیات هر حوزه قرار می‌گیرد و چنانچه عمل در یک حوزه با پیش‌فرض‌های جدید هماهنگ نباشد به تدریج آن حوزه را دچار انحطاط و فروپاشی خواهد کرد.

یکی از حوزه‌هایی که به‌شدت نیازمند تزریق اندیشه‌های نوین و پست مدرن است، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی هستند که با وجود خدمات و فعالیت‌های شایان و پیشرو و نقش آن‌ها در جریان تحولات اجتماعی به‌سوی جوامع اطلاعاتی و دانشی، در طول دوران پیدایش و گسترش خود به‌شدت عملگرا بوده‌اند و تا حدود زیادی نسبت به ابعاد نظری و اندیشه‌های نوین در کلیت علم و دانش غفلت داشته‌اند.

کتابخانه‌ها مسئولیت‌ها و وظایف متعددی به‌عهده دارند و در طول تاریخ و با توجه به مقتضیات زمان و نیازهای جوامع مختلف، رسالت‌های مختلفی به‌عهده گرفته‌اند، اما عمده

۱. دانشجوی دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز؛ کارشناس مسئول معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)
babaeci.lib@gmail.com
۲. عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز
ghrhaidari@gmail.com

تأکید آنها بر فرایندی بوده است که در درون کتابخانه انجام شده است؛ البته میزان تأکید بر هر یک از این فرایندها هم در طول تاریخ و در سیر زمان متفاوت و متغیر بوده است؛ با این حال به نظر می‌رسد با وجود تأکید بیش از حد امروز بر اشاعه و استفاده از اطلاعات، فرایندهای سنتی و ابتدایی کتابخانه‌ها همچنان اهمیت خود را حفظ کرده‌اند. یکی از این فرایندها فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه است.

مجموعه‌سازی به‌شکل کنونی به‌خصوص از زمانی آغاز شد که صنعت چاپ تعداد کتاب‌ها و دیگر محمل‌های اطلاعاتی را دچار تحول کرد. پس از آن، نظریه‌هایی در مجموعه‌سازی پدیدار شدند که به‌صورت سنتی و کلی در قالب نظریه‌های تقاضا و کیفیت شناخته می‌شوند.

آن‌گونه که افشار زنجانی (۱۳۸۱) بیان می‌دارد چهار نظریه متفاوت درباره مجموعه‌سازی با نام‌های نظریه‌های متقدم، مجموعه‌سازی به‌مثابه برنامه‌ریزی، مجموعه‌سازی به‌مثابه تفسیر، و مجموعه‌سازی به‌مفهوم هرج و مرج سازمان‌یافته وجود دارد. در نظریه متقدم، حرفه کتابداری به تغییرات بنیانی که در آموزش و پژوهش دانشگاهی از دهه ۱۹۴۰ در امریکا آغاز شد پاسخگو نبوده است. علت‌العلل این ناتوانی را دست‌برنداشتن متون مجموعه‌سازی از بازی با مفاهیمی نظیر جامعیت مجموعه دانسته‌اند.

اعلام تأسیس یک رشته فرعی در کتابداری به‌نام مجموعه‌سازی در یکی از همایش‌های فرعی انجمن کتابداری امریکا، در سال ۱۹۷۷، ایده مجموعه‌سازی به‌مثابه برنامه‌ریزی را جا انداخت و آن را به‌صورت نظریه رسمی کتابداری پرقوت و نفوذ ایالات متحده عرضه کرد. در این همایش، تأسیس واحدی تخصصی به‌نام مجموعه‌سازی در کتابداری اعلام شد که کار آن "برنامه‌ریزی و ساختن مجموعه‌های پژوهشی" بر بنیانی محکم‌تر، آگاهانه‌تر، برنامه‌ریزی شده‌تر، و پیشرفته‌تر از گذشته بود. تعریف مجموعه‌سازی به‌مثابه برنامه‌ریزی با یک سلسله مراتب به‌گونه‌ای عرضه شده است که مجموعه‌سازی در رأس، انتخاب در میان، و فراهم‌آوری در پایین آن قرار دارد (افشار زنجانی، ۱۳۸۱). بدین ترتیب، برنامه‌ریزی و هدفمند کردن ابزار مدیریت و ارتباطات در عرضه مجموعه‌سازی در آمد و به‌شکل خط‌مشی مدون مجموعه‌سازی تجلی یافت، تا تصمیم‌گیری در مورد انتخاب منابع را در چارچوب کاملاً عقلانی قرار دهد.

در نظریه مجموعه‌سازی به‌مثابه تفسیر، کار مجموعه‌سازی، عملی است که طی آن کتابدار با اتکا به فهمی که از نیاز جامعه استفاده‌کننده دارد جزئی از اطلاعات موجود در جهان را از کل فرضی آن جدا می‌کند و در محل خاصی به‌نام کتابخانه جای می‌دهد تا مورد استفاده اعضای جامعه کتابخانه قرار گیرد. تصمیم‌گیری در باب این که کدام جزء در کتابخانه جا داده

می‌شود و کدام جزء رد می‌شود عملی تفسیری است که برمبنای فهم کتابدار از نیاز جامعه صورت می‌گیرد و ذات و گوهر عمل مجموعه‌سازی نیز همین است (افشار زنجانی، ۱۳۸۱). نظریه مجموعه‌سازی به‌مثابه هرج و مرج سازمان‌یافته نیز مانند نظریه برنامه‌مدار بر نظریه و الگوهای از پیش موجود استوار است. دو الگوی تصمیم‌گیری پرداخته‌شده در رشته مدیریت به‌نام "عقلانیت محدود"^۱ و "مدل تصمیم‌گیری زباله‌دانی"^۲ به‌علاوه نظریه موسوم به "نظام‌های سست‌پیوند"^۳ مبنای بحث مجموعه‌سازی به‌مثابه هرج و مرج سازمان‌یافته بوده‌اند. بدین ترتیب، این نظر نیز ریشه‌ای در تجربه عملی کتابداری ندارد (افشار زنجانی، ۱۳۸۱).

با وجود اندیشه‌هایی که در حوزه فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه و در قالب نظریه‌های فوق مطرح شده‌اند به‌نظر می‌رسد در کتابخانه‌های امروز ایران فرایند فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه نیازمند بازاندیشی و بازسازی نظری و عملی است؛ به‌خصوص این بازاندیشی می‌تواند با توجه و در بستر اندیشه‌های نوین و پست‌مدرن صورت پذیرد.

برخی پژوهشگران نیز بر لزوم توجه به اندیشه‌های نوین و پست‌مدرن در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی تأکید ورزیده و در برخی ابعاد، رابطه پست‌مدرن و مدیریت کتابخانه‌ها و نیز تغییرات اجتماعی و فرهنگی حاصل از آن بررسی شده است. مقالات خارجی تدوین‌شده در این حوزه را می‌توان مقارن با سال‌های پس از جنگ جهانی دوم و اواخر دهه ۱۹۴۰ دانست که البته اندکی بعد نیز این موضوع توسط نویسندگان داخلی مورد توجه و اهمیت قرار گرفت و تاکنون نیز ادامه داشته است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پروپاس^۴ (۱۹۹۵) به کتابخانه‌ها که متقاضی تغییر، به‌ویژه در بخش فراهم‌آوری و رویه‌های کاری هستند اشاره می‌کند و معتقد است شرایط پست‌مدرن فرصت بی‌سابقه‌ای را برای احیای حرفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و جایگاه آن فراهم کرده و می‌تواند به ساخت پارادایم تغییر کمک نماید.

کالن^۵ (۱۹۹۸) با استفاده از نظریه پست‌مدرن به تحلیل عملکرد کتابخانه‌های مدرن در ارزیابی و ساختار شکنی اصول سنتی ارزیابی منابع پرداخته و پرسش‌هایی در خصوص رویه‌های گذشته برای ارزیابی؛ و توجه به اطلاعات جمع‌آوری‌شده برای ایجاد تغییرات لازم را مطرح کرده است. او همچنین پیشنهادهایی در مورد چگونگی شیوه‌های ارزیابی فعلی برای تبدیل آنها به استاندارد مؤثرتر برای کتابخانه‌ها و خدمات اطلاعاتی ارائه داده است.

یودر^۶ (۲۰۰۳) با بررسی کاربرد اجزای سه‌گانه پست‌مدرنیته در کتابخانه‌های دانشگاهی از قبیل: ظهور روایت‌های محلی، کاربردپذیری دانش، و مفهوم سایبورگ^۷، به تحلیل و بازنگری نقش کتابدار دانشگاهی در درون این فرآیندها می‌پردازد.

1. Rationality Bounded
2. Garbage can Decision Model Making
3. Loosely Coupled Systems
4. Propas
5. Cullen
6. Yoder
7. Cyborg

بودی و مایر^۱ (۲۰۰۵) به کاوش بازتاب پست مدرنیسم در سازماندهی و مدیریت مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی از فراهم آوردن نقاط دسترسی چندگانه تا ارائه یک محیط اطلاعات محور پرداخته است.

دیاتو^۲ (۲۰۰۶) سعی در توضیح نفوذ رو به رشد پست مدرنیسم در جامعه آرشیوی داشته و تأثیر اندیشه پست مدرن را بر انتخاب و ارزیابی آثار جدید و تلفیق این ارزش‌ها در توصیف و تنظیم آثار پیشین تلاش کرده است.

دنیلسون^۳ (۲۰۱۲) نیز معتقد است که ارزیابی اثربخشی کتابخانه‌ها و یافتن روش‌هایی برای ارزیابی فرایند توسعه و فراهم آوری مجموعه بسیار ضروری است. این امر مستلزم رویکردی دوگانه به مجموعه کتابخانه است: آنچه گردآوری شده و آنچه واقعاً استفاده شده است. توجه به این مسئله در اختصاص بودجه برای توسعه کیفی مجموعه می‌تواند اثربخش باشد.

رهادوست (۱۳۸۲) به چگونگی به‌وجود آمدن پست مدرنیسم و ویژگی‌های آن اشاره و به لزوم آشنایی متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی با اصول پست مدرن توجه می‌کند و ویژگی‌های کتابخانه پست مدرن را برمی‌شمارد و برای همگام‌سازی پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی با جریان‌ها و نیازهای روز در عصر پست مدرن پیشنهادهایی ارائه می‌نماید از جمله: پرهیز از افتادن در دام‌های پوزیتیویسم، انجام پژوهش با نگاه کل‌نگر، توجه به کمرنگ شدن مرز بین کتابخانه و کتابدار و کاربر، و جبران آن با شفاف کردن نقش‌ها و رسالت‌هایشان.

نشاط (۱۳۸۴، ص ۱۸۸-۱۸۹) ضمن بیان مفهوم مدرنیسم و پسا مدرنیسم در نظام‌های اطلاعاتی به تفکیک این دو دیدگاه و عناصر اختصاصی آن‌ها پرداخته است و از این منظر، اذعان می‌دارد که "اندیشه مدرنیسم بر تولید تأکید دارد و نظام‌های اطلاعاتی را با توجه به ظرفیتی که در تولید دانش داشته یا دارند مشروعیت می‌بخشد، حال آنکه از دیدگاه پسا مدرن، بر کردار ادراکی مصرف تأکید می‌شود و این کاربر یا مصرف‌کننده اطلاعات است که با حضور خود به اطلاعات گردآمده در یک نظام معنا یا هویت می‌بخشد." بدین لحاظ، وی بیان می‌کند که "مدرنیسم بر مفهوم عملکرد اجرایی و منطق کمی اطلاعات صحه می‌گذارد، در حالی که کاربردشناسی دانش علمی پست مدرن فی‌نفسه خویشاوندی اندکی با پویش برای قابلیت اجرایی یا کاربردپذیری دارد" (لیوتار، ۱۳۸۱، به نقل از نشاط، ۱۳۸۴).

حسن‌زاده (۱۳۸۴) پست مدرنیسم و تغییرات اجتماعی حاصل از آن را با آموزش و مدیریت تغییر پیوند داده و معتقد است کتابخانه‌ها و کتابداران در این عصر در کانون فرایند آموزش جای می‌گیرند و لازم است برنامه‌ریزی‌ها به این سو گرایش یابد و علم اطلاعات و دانش‌شناسی نقطه ثقل و محور تغییرات و نمونه موفق مدیریت تغییر باشد.

1. Bodi & Maier
2. Deodato
3. Danielson

ری (۱۳۹۰) بیان می‌کند که کتابخانه‌ها با محیط جدیدی مواجه‌اند که تغییرات غیرقابل پیش‌بینی و مداوم صفت ممیزه آن است و به‌منظور مواجهه با مقتضیات این محیط جدید، کتابداران به ایجاد ساختارهای سازمانی انعطاف‌پذیر و متعاون گرایش یافته‌اند. او معتقد است که لازمه کتابخانه‌های پست‌مدرن داشتن مرزهای باز و منعطف، اتخاذ نظرگاه کل‌انگاره‌انه، و تمرکز بر فرایند یادگیری است تا بتوانند به مقتضیات محیط دائماً متحول و متغیر پست‌مدرن به‌سرعت واکنش نشان دهند.

سلیمانی (۱۳۹۱) نیز در مبحث مدیریت کتابخانه‌ها، ضرورت آشنایی مدیران را با مؤلفه‌های مدیریت پست‌مدرن از جمله ترغیب، خودکنترلی، رهبری خدمتگزار، سازماندهی فعال، نوآوری، و هم‌آفرینی مورد توجه قرار داده است. وی معتقد است که آشنایی مدیران با این مؤلفه‌ها سبب می‌شود تا هرچه بیشتر به‌سوی تمرکززدایی، رهبری مشارکتی، منعطف ساختن ساختار کتابخانه، پرورش روحیه خلاقیت و نوآوری، و بالا بردن انگیزش کارکنان سوق داده شوند و در نهایت، پویایی بیشتر کتابخانه‌ها را به ارمغان آورند.

در مجموع، مطالعات پیشین بیانگر توافق و اجماع دیدگاه‌های پژوهشگران در لزوم طرح و مباحث نظریه‌های جدید است که به‌نوعی بر حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و فعالیت‌های کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی تأثیر گذار هستند.

بنابراین، با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده و لزوم بررسی شرایط پست‌مدرنیسم به‌عنوان وضعیتی نوین و تأثیرگذار بر همه ارکان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، به‌خصوص بر تولید، توزیع، و روش‌های دسترسی به اطلاعات، مقاله حاضر بر آن شد با بررسی مدرنیسم به‌عنوان مقدمه‌ای برای دوران پست‌مدرنیسم، تأثیر این وضعیت را بر جنبه‌های مختلف فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه بررسی کند.

مدرنیسم (نوگرایی)

سکستان^۱ تاریخ تفکر انسانی را به سه دوره تقسیم می‌کند: قبل از مدرن، مدرن، و پست‌مدرن. در دوره قبل از مدرن (از قرن ششم ق.م. تا سده‌های میانی) بر دوگانگی، ایده‌آلیسم، و عقل‌گرایی تأکید می‌شد و ایمان و مذهب نقش اساسی داشت. در دوره مدرن (از رنسانس تا پایان قرن نوزدهم) بر تجربه‌گرایی، اثبات‌گرایی منطقی، روش‌شناسی علمی، و شناسایی حقایق عینی تأکید می‌شود. از پیامدهای دوره مدرن این است که دانش علمی و حرفه‌ای، سرچشمه فهم جهان تلقی می‌شود و چنین فرض شده است که دانش علمی آیین تمام‌نمای واقعیت عینی است (فرم‌هینی فراهانی، ۱۳۸۳، ص ۳).

در عصر مدرن، منابع اطلاعاتی اغلب چاپی بودند و صنعت نشر به‌دلیل صنعتی شدن

1. Sakastan

جوامع و رواج شهرنشینی رونق یافت. کتابخانه‌های سنتی نسبت به محیط پرچالش امروز، کم‌تر با تغییرات اساسی روبه‌رو می‌شدند و به‌جای این که ابزارهایی برای اشاعه دانش باشند، بیشتر به‌عنوان مخازن اطلاعاتی عمل می‌کردند. مجموعه و خدمات این کتابخانه‌ها قابل شناسایی بود و علاقه بسیاری به افزایش فیزیکی کتابخانه و مجموعه آن داشتند. دستیابی به منابع آنها از طریق حضور فیزیکی در کتابخانه میسر می‌شد و کتابداران بخش فراهم‌آوری به فعالیت‌های مرتبط با انتخاب، سفارش و دریافت منابع چاپی، نشریات ادواری، و تک‌نگاشت‌ها می‌پرداختند. مجموعه کتابخانه‌ها به تدریج رشد می‌کرد و به حفظ نظم و انضباط در نگهداری منابع بیشتر اهمیت داده می‌شد تا ارتقای یادگیری و پژوهش؛ در حقیقت این کتابخانه‌ها به ابزارهای اطلاعاتی تبدیل شده بودند (حسن‌زاده، ۱۳۸۳).

رفته رفته محدودیت‌های شدید منابع مالی تأثیر عمیقی بر رشد مجموعه‌های کتابخانه‌ها گذاشت. ناتوانی کتابخانه‌ها در برآوردن نیازهای اطلاعاتی کاربران سبب شد تا امانت بین کتابخانه‌ای به ضرورتی غیر قابل انکار تبدیل شود. اعتقاد قدیمی ساخت مجموعه جامع و پاسخ به تمامی نیازهای مراجعان که هدف بیشتر کتابخانه‌ها بود، دیگر مورد توجه نبود و کتابداران به دنبال غلبه بر منابع مالی محدود، تعاون در ساخت مجموعه و اشتراک منابع، طرح‌های لغو اشتراک نشریات ادواری و تصمیمات وجین، و ذخیره‌سازی بودند.

ظهور اطلاعات الکترونیک در اواخر ۱۹۸۰، چالش دیگری بود که کتابخانه‌ها با آن مواجه شدند. انواع کتابخانه‌ها با طیف متنوعی از منابع اطلاعات الکترونیکی روبه‌رو شدند و رشد اینترنت و دسترسی به منابع از راه دور گزینه‌های پیش روی کتابخانه‌ها را افزایش داد. کتابداران انتخاب‌کننده منابع الکترونیکی باید در مورد نرم‌افزار، پشتیبانی فنی، سیستم‌های عامل مثل ویندوز، و سخت‌افزارها نیز تصمیمات جدی می‌گرفتند. انتظارات کاربران در مورد دسترسی آسان و فراگیر نیز افزایش یافت. این وضعیت به گونه‌ای بود که در طول قرن بیستم بیشتر متون به مشکلات کتابخانه‌ها هنگام کار در محیط‌های چاپی و الکترونیکی پرداختند (جانسون، ۱۳۸۹، ص ۳۳).

پست مدرنیسم (پسانوگرایی)

پست مدرنیسم جنبشی فکری فرهنگی است که بر تمامی مناسبات بشر مدرن تأثیر گذاشته است. آغاز این جریان، به‌زعم لیوتار^۱، یکی از پیشگامان این جنبش، به دهه ۵۰ قرن بیستم برمی‌گردد؛ هر چند بسیاری تاریخ آن را به کمی عقب‌تر، اواخر قرن نوزدهم و تفکرات نیچه ارجاع می‌دهند؛ زمانی که نیچه^۲ با به چالش کشیدن عقلانیت روشنگری و ترویج نوعی خردگرایی به نقد از بیرون مدرنیته پرداخت (حقیقی، ۱۳۸۱، ص ۲۵).

1. Lyotard
2. Nietzsche

فرض اصلی پست مدرنیسم، عدم اعتقاد به کلیت یا فراروایت‌هاست (دلاوری، ۱۳۸۸؛ به نقل از لیوتار، ۱۳۸۲). بنابراین، هیچ سخن برتری نیست تا با آن سرانجام سخن‌های دیگر روشن شود. به باور فوکو هیچ سخن و نظری، جهانی نیست، در عوض گونه‌گونی و فراوانی عقل‌ها و نظریه‌ها درباره مسائل، ویژه و محلی است (باقری، ۱۳۸۱). به عقیده وی، عقل قادر به ارائه یک الگوی جهانی واحد و معتبر نیست، بلکه تنها می‌تواند به الگوهای محلی و خاص اقدام نماید (هرست و وایت، ۱۹۹۸؛ بیرمی‌پور، ۱۳۸۹، ص ۳۷).

عده‌ای از صاحب‌نظران با توجه به برخی تفاوت‌های اساسی که میان مدرنیسم و پست مدرنیسم وجود دارد، معتقدند که "پست مدرنیسم به معنای پسامدرنیسم" از جنبش‌های نوینی به حساب می‌آید که پس از مدرنیسم به وجود آمده و اشاره به مرحله بعد از آن دارد؛ زیرا در حالی که مدرنیسم بر ثبات واقعیت و کشف واقعیت‌ها تأکید داشت، پست مدرنیسم بر بی‌ثباتی همه چیز و خلق واقعیت‌ها اصرار می‌ورزد. مدرنیسم قائل به قطعیت، ضرورت، و فراروایت است؛ اما از نگاه پست مدرنیسم، به هیچ عنوان نمی‌توان و نباید از این مقوله‌ها یاد کرد. به خصوص در حوزه تعلیم و تربیت، ارزش‌ها، اخلاق، سیاست و غیره نباید از بنیادها و بنیان‌های نظری ثابت و جهان‌شمول سخن گفت. ارزش‌ها امور نسبی هستند که از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت هستند. بنابراین، جنبش پست مدرن در واقع مرحله پس از مدرنیسم و نوعی گذار از آن به حساب می‌آید. برخی طرفداران این قرائت از پست مدرنیسم بر این باورند که آغاز آن با نوشته‌های ریچارد رورتی^۲ بوده است (رهنما، ۱۳۸۸، ص ۱۱؛ پورشافعی، ۱۳۸۸، ص ۲۲-۲۳؛ شعاری‌نژاد، ۱۳۸۸، ص ۶۷۲؛ محسنی، ۱۳۹۲، ص ۲۶).

پسامدرنیسم ترجمه فارسی کلمه انگلیسی Postmodernism است. پیشوند "پسا" در کلمه پسامدرن صرفاً به معنای مرحله تاریخی جدیدی نیست که بعد از دوران مدرن شکل گرفته باشد؛ بلکه شکل تکامل یافته‌ای از اندیشه مدرن است که با تأثیرپذیری از ذهنیت انتقادی و آزادی طلب مدرنیته عقاید، اصول، آرمان‌های فلسفی، علمی و زیباشناختی جهان‌بینی مدرن را مورد نقد و سنجش و ارزیابی قرار می‌دهد. به همین جهت، زمانی که بحث از پسامدرنیسم پیش می‌آید منظور گسست تام با اندیشه مدرن نیست، بلکه شاید بتوان گفت ادامه مدرنیته است از طریق آشکار ساختن بحران‌هایش. به این اعتبار، پسامدرنیسم نه بازگوکننده بازگشتی به گذشته است و نه تعیین‌کننده دوران تاریخی جدید، بلکه پرسشی است درباره نتایج سرگذشت مدرنیته (نشاط، ۱۳۸۴؛ به نقل از جهاننگلو، ۱۳۷۴).

برخی دیگر معتقدند که پیشوند "پست" یا "پسا" نخستین بار توسط لسلی فیدلر^۴ در سال ۱۹۶۵ به کار گرفته شد. اما شخصیتی که پست مدرنیسم را به صورت مفصل و جذاب تفسیر کرد و در واقع، نخستین کسی که مفاهیم "پست مدرنیسم" را به حوزه مباحث فلسفی

1. Foucault
2. Hirst & White
3. Rorty
4. Fiedler

کشاند، ژان فرانسوا لیوتار بود. وی با تأثیرپذیری که از مارکس، فروید، لاکان، نیچه، کانت، و هایدگر^۱ داشت، پست مدرنیسم را صبغه فلسفی بخشید (اوزمن و ام‌کراور، ۱۳۷۹، ص ۴۲۵؛ شعاری‌نژاد، ۱۳۸۸، ص ۶۷۵).

پست مدرنیسم، در آغاز یک جنبش فرهنگی بوده و بیشترین نمود را در عرصه‌های معماری، هنرهای تجسمی، موسیقی، ادبیات و غیره داشته است. برخی بر این باورند که پست مدرنیسم بیشتر یک نوع "روحیه و خلق و خواست تا یک جنبش". از این رو، این واژه بیشتر برای توصیف اوضاع و احوال فرهنگی و اخلاقی حاکم بر کشورهای صنعتی غرب، از نیمه دوم قرن بیستم به بعد به کار می‌رود (اوزمن و ام‌کراور، ۱۳۷۹، ص ۴۲۵؛ محسنی، ۱۳۹۲، ص ۲۷).

پست مدرنیسم همان‌طور که بر چگونگی نگاه انسان‌ها به حقایق و مسائل موجود اثر می‌گذارد، در نظام‌ها و نهادهایی که پاسخگوی نیاز انسان هستند نیز دگرگونی‌هایی پدید می‌آورد. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیز از گسترش دیدگاه پست مدرنیسم به‌دور نمانده‌اند (حسن‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۵).

مودیمن^۲ (۱۹۹۹) معضل پست مدرنیسم برای کتابخانه را به‌عنوان پارادایمی ناسازگار با داستان خاستگاه این حرفه توضیح می‌دهد. او بیان می‌کند ریشه‌های اطلاعات و علوم کتابداری به‌صورت بسیار محکم در دوران مدرن واقع شده است. نه تنها اکثریت کتابخانه‌ها در طول دوران مدرن (حدود ۱۷۵۰-۱۹۵۰) تأسیس شدند، بلکه آنها در پس‌زمینه‌ای از مفاهیم مدرن همچون نظم، پیشرفت، اعتبار، و کنترل رونق گرفتند. کتابخانه‌ها خود را با آرمان‌های مدرنیستی تراز کردند و مدعی سازماندهی و اشاعه دانش به‌عنوان سهم ممتاز خود در جامعه شدند و به‌عالی‌ترین شکل، سازمانی اجتماعی و منطقی تبدیل شدند که نظم را بر آشفتگی فکر بشر تحمیل می‌کرد و همچنین در گسترده‌تر کردن حافظه فرهنگی ثابت قدم بود. با این حال، تغییر اجتماعی شایع و طرز فکر انقلاب فرهنگی که "پست مدرنیسم" نامیده شد، موجب تلفاتی در کتابخانه‌ها، این نهاد خودمطمئن شد، موجب ترک‌خوردگی دژ محکم کتابخانه مدرن گردید و خواستار شناسایی و تغییر عملکردها و ارزش‌های آن شد. همان‌طور که در سایر بخش‌های جامعه نیز مشهود بود، این تخریب و تحلیل اقتدار سنتی، تولید اضطراب و آشفتگی کرد. کتابداران و منتقدان با نفوذ پست مدرنیسم در کتابخانه‌ها، ارزیابی خود را تغییر دادند، اما ترس آنها غیر قابل انکار بود.

کتاب ویلیام اچ. وینز^۳ با عنوان کتابخانه پست مدرن به کدام نقطه می‌رود (۲۰۰۰) نمونه‌ای از یک حمله داغ و سوزان در پذیرش پست مدرنیسم در کتابخانه‌هاست. او ظهور پست مدرنیسم در کتابخانه را برابر با اتکا بر فناوری‌های ناسالم، نقصان در نظام آموزشی

1. Heidegger
2. Muddiman
3. Wisner

امریکا، و بی توجهی به حقیقت و اخلاق در طی یک مسیری بیان کرد که دیوانه‌وار به سوی مصرف اطلاعات می‌رود، به جای آنکه در جستجوی دانش باشد. ویزنر پیش‌بینی کرد که کتابخانه‌ها، قادر به رقابت با فناوری و شرکت‌های غیرانتفاعی مدیریت اطلاعات که به وجود خواهند آمد، نخواهند بود و در قرن آینده می‌میرند.

برخلاف ویزنر، نظریه پرداز بانفوذ دیگری به نام ژان فرانسوا لیوتار (۱۹۸۴) معتقد است، پست‌مدرنیسم در بستر ظهور و سلطه روایت‌های محلی بر فراروایت‌های یکپارچه واقع شده و منجر به مشروعیت‌بخشی و کاربردپذیری دانش گردیده است. این دو نظریه‌پرداز در حالی که در ظاهر با یکدیگر مخالف‌اند، اما از مؤلفه‌های پست‌مدرنیسم نه تنها در مورد وضعیت فعلی کتابخانه‌های دانشگاهی صحبت می‌کنند، بلکه برای شکل دادن به مفهومی جدید در فرآیند آموزش و پژوهش، آنها را ترکیب کرده و به بازنگری نقش کتابدار دانشگاهی در درون این فرآیندها می‌پردازند. ایده‌ای که پدید می‌آید یک "انسان - ماشین"، یک اصطلاح با الهام از ابداع پست‌مدرن دونا هاراوی^۱ از "سایبورگ" است، که آن را این گونه تعریف می‌کند: "یک ارگانیسم سایبرنتیک، ترکیبی از ماشین و ارگانیسم، موجودی از واقعیت اجتماعی و همچنین به‌عنوان یک مخلوق داستان (یودر^۲، ۲۰۰۳).

تغییرات سریع و همه‌جانبه کتابخانه‌ها را در آستانه عصر جدیدی قرار داده که با گذشته نه چندان دور متفاوت است. مجموعه مواد اطلاعاتی کتابخانه‌های امروزی با کتابخانه‌های دهه گذشته بسیار تفاوت کرده است. جلوه‌های گوناگون این تفاوت را می‌توان در فراهم‌آوری انواع مواد جدید مشاهده کرد. کارکرد انتخاب و تهیه متأثر از تغییرات جامعه شبکه‌ای شده و تحولات نشر و پخش به فرآیند فراهم‌آوری منابع بدون تأکید بر جنبه فیزیکی کتاب و کتابخانه تبدیل شده است (رها دوست، ۱۳۸۲، ص ۲۵).

اندرسن^۳ (۲۰۰۸) معتقد است که خرید مواد چاپی برای مجموعه کتابخانه پژوهشی مانند حفاری سوراخ در بدنه یک قایق در حال غرق شدن است. وی همچنین معتقد است که منابع چاپی ابزاری ضعیف برای توزیع اطلاعات محسوب می‌شوند. آنها محدود به زمان و مکان هستند و زمانی در دسترس هستند که کتابخانه‌ها باز باشند.

کتابخانه‌ها باید یاد بگیرند که به زبان پست‌مدرن صحبت کنند. پست‌مدرنیسم یک ایدئولوژی یکپارچه نیست، بلکه یک تقلید فکری است. برخلاف مدرنیسم، پست‌مدرنیسم یک پیوستار متحرک است که یک اجتماع با مقوله‌بندی سخت را رد می‌کند (یودر، ۲۰۰۳). وب و مجله الکترونیکی دورنمای پیاپی‌ها را دگرگون کرده‌اند، پژوهشگران می‌توانند بدون ناشران منتشر کنند، ناشران می‌توانند بدون کارگزاران توزیع کنند، و استفاده‌کنندگان نهایی می‌توانند بدون رفتن به کتابخانه، به منابع علمی دسترسی داشته باشند. نقش کتابدار نیز از

1. Donna Haraway
2. Yoder
3. Anderson

توسعه محلی به طرح‌ریزی ایجاد منابع و چگونگی دسترسی به آنها در حال دگرگونی است. کتابداران مسئول توسعه مجموعه با فرصت‌های آشکار و گریزناپذیری مواجه هستند. البته با ایجاد تغییرات، هنوز مانند گذشته هستند و با معیارهای کیفی انتخاب و هزینه همچنان دست به گریبانند، ولی امروزه این معیارها شامل مواردی نظیر کیفیت رابط کاربری و موتور جستجو، اعتبار کارگزار، و ملاحظات قانونی هستند. منابع الکترونیکی پیچیدگی‌ها و فرصت‌های جدیدی را برای توسعه مجموعه فراهم کرده‌اند. درخواست منابع الکترونیکی آسان‌تر از منابع چاپی است. بنابراین، امکان جدیدی برای تفاوت قائل شدن بین مجموعه‌سازی و درک نیازهای اطلاعاتی کاربران وجود دارد. با ورود فناوری‌های جدید و تغییر در محیط اطلاعاتی (نظیر تنوع ابزارها، پایگاه‌های اطلاعاتی، افزایش شبکه‌های اطلاعاتی، و گسترش اینترنت) خواسته‌ها و انتظارات کاربران تغییر کرده است. امروز در حال حرکت به سوی جهان کاربرمحور هستیم تا اینکه مجموعه‌محور باشیم. کاربران متوقع‌اند که از منزل یا محل کار به راحتی بتوانند از طریق برخی خدمات مانند استفاده از فهرست‌های برخط و اشاعه‌گزینی اطلاعات از مجموعه اطلاعات موجود در کتابخانه بهره‌مند شوند.

یکی از دلایل اساسی برای ایجاد کتابخانه‌های دیجیتال نیز همین باور است که کتابخانه‌ها اطلاعات را نسبت به آنچه در گذشته مقدر بوده است به‌شيوه بهتری تحویل خواهند داد. برنامه‌های همکاری توسعه مجموعه همچون امانت بین کتابخانه‌ای، همکاری بین کتابخانه‌ای، اشتراک منابع، طرح‌های فراهم‌آوری اشتراکی کنسرسیوم نیز جای خود را به توسعه مجموعه‌های محلی دیجیتالی داده‌اند که از طریق سایت‌های وب در دسترس هستند (رستمی گومه، ۱۳۸۳، ص ۱۳).

اکنون بخش مهمی از منابع اطلاعاتی، به‌ویژه منابع مرجع و پایگاه‌ها، به‌شکل الکترونیکی منتشر می‌شوند و وجود شبکه‌های اطلاع‌رسانی تحولات زیادی را در امر فراهم‌آوری موجب شده است. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با استفاده از انواع شبکه‌های محلی، ملی، و جهانی قادرند اطلاعات مورد نیاز کاربران خود را فراهم آورند و از سفارش و خرید بسیاری از منابع بی‌نیاز گردند، امری که تا چند سال پیش میسر نبود (فتاحی، ۱۳۷۷). این موضوع بیانگر جایگزینی مفهوم دسترسی در عصر پست مدرن به‌جای مالکیت در دوره مدرن است. برخی عناصر اختصاصی در دیدگاه مدرنیستی و پست مدرنیستی در جدول ۱ به‌اختصار مورد اشاره قرار گرفته است (نشاط، ۱۳۸۴؛ به نقل از نوذری، ۱۳۷۹).

1. User interface

جدول ۱. برخی عناصر و ویژگی‌های اختصاصی دو دوره مدرن و پست مدرن

پست مدرن	مدرن
در فرهنگ	
رمزگذاری مضاعف، زبان دوگانه	تأکید بر کلمات صحیح (لفظ قلم‌نویسی)
نخبه / گفتگوی توده‌ای	نخبه‌گرایی
ارزش‌های طبیعی	عینیت‌گرایی
در رسانه‌ها	
الکترونیک / بازتولیدی	دنیای چاپ
فوری / تحول جهانی	تحول سریع
در علوم	
خودسازمان‌دهنده (خودسامانگر)	مکانیکی (ماشینواره)
غیرخطی	خطی
خلاق، باز و آزاد	جبرگرایانه
کوانتوم / آشفتگی	مکانیک نیوتنی

مقایسه مؤلفه‌های مجموعه‌سازی در دوره مدرن و پست مدرن

در جدول ۲ تفاوت‌های دو دوره مدرن و پست مدرن در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، با تأکید بر مؤلفه‌های مجموعه‌سازی نشان داده شده است:

جدول ۲. برخی ویژگی‌های فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی در دو دوره مدرن و پست مدرن

دوره پست مدرن	دوره مدرن	مؤلفه‌ها	
کتابخانه الکترونیکی و مجازی	کتابخانه سنتی (مخزن اطلاعات)	کتابخانه	۱
محیط غیر قابل پیش‌بینی و متغیر / خدمات متنوع و کاربرمحور	مرزهای مشخص و قابل شناسایی / خدمات محدود و مجموعه محور	محیط	۲
دارای خط‌مشی تأمین و دسترس‌پذیر کردن اطلاعات و خدمات	فاقد خط‌مشی یا خط‌مشی محدود و ناقص	خط‌مشی	۳
تنوع محمول‌های اطلاعاتی و تأکید عمده بر منابع دیجیتال و چندرسانه‌ای	محدود و مبتنی بر منابع چاپی	محمل‌های اطلاعاتی	۴
مجازی/دیجیتالی	فیزیکی	شکل مجموعه	۵

دوره پست مدرن	دوره مدرن	مؤلفه‌ها	
رویکرد غیرخطی/ مدیریت اطلاعات و مدیریت دانش/ خلاقیت در فراهم آوری و تأمین خدمات	مدیریت منابع / رویکرد خطی نسبت به فراهم آوری منابع	مدیریت مجموعه	۶
دسترسی تلاش برای دسترسی جامع به اطلاعات فراتر از مجموعه داخلی اشاعه و انتشار اطلاعات به منظور استفاده اشتراک موردی و پرداخت برای استفاده و با تأکید بر دسترسی فراهم آوردن دسترسی به موجودی کتابخانه‌های دیگر توسعه اشتراکی، دسترسی گسترده به پایگاه‌های اطلاعاتی بدون در نظر گرفتن موقعیت مکانی، زمانی، و محلی	ملکیت تلاش برای جامعیت مجموعه خرید دائمی/گردآوری و حفظ و نگهداری اطلاعات به‌طور صرف اشتراک ثابت نشریات برای یک دوره زمانی مشخص به قصد افزایش موجودی محلی کتابخانه	رویه‌های مجموعه‌سازی	۷
استفاده مؤثر از مجموعه و برآوردن نیازهای متنوع و پیچیده کاربران	علاقه به بزرگ بودن و افزایش حجم منابع	اندازه مجموعه	۸
گروهی و مردمی/ این کاربر نهایی است که در مرکز توجه است	فردی و یا کمیته انتخاب در سطحی محدود	انتخاب منابع	۹

ری (۱۳۹۰) بیان می‌دارد که کتابخانه‌ها در ذات خود نهادهایی مدرنیستی‌اند. آنها مجسم‌کننده ارزش‌هایی از قبیل نظم، دقت، قابلیت پیش‌بینی، و عقلانیت‌اند. آنها ماهواً ملتمزم به قانون، ماشین‌انگار، و خطی‌اند. این ایده به صورت یک کتابخانه سنتی بروز کرد که دستیابی به منابع آنها از طریق حضور فیزیکی در کتابخانه میسر می‌شد و کتابداران بخش فراهم آوری به فعالیت‌های مرتبط با انتخاب، سفارش، و دریافت منابع چاپی، نشریات ادواری، و تک‌نگاشت‌ها می‌پرداختند. احساس مالکیت و تلاش برای مجموعه‌ای جامع و کامل از ویژگی‌های این نوع کتابخانه‌ها بود؛ و به جای اینکه ابزارهایی برای اشاعه دانش باشند، بیشتر به عنوان مخازن اطلاعاتی عمل می‌کردند.

کتابخانه پست مدرن نیازمند مرزهای باز و انعطاف‌پذیر به منظور سرعت بخشیدن به خواسته‌های همیشه در حال تغییر کاربران و محیط است (برگ کوئیست، ۱۹۹۳). اگر کتابخانه‌ها و کتاب‌ها مجسم‌کننده ارزش‌های مدرنیته از قبیل خطی بودن، نظم، سلسله مراتب، و ساختارند، صفحات وب و اینترنت منعکس‌کننده ارزش‌های پست مدرن‌اند (ری، ۱۳۹۰).

این گونه است که در دوره پست مدرن کتابخانه‌های الکترونیکی و مجازی جای ایده مدرن I. Bergquist

کتابخانه سنتی و دورگه) را می‌گیرند؛ کتابخانه‌هایی که با مجموعه‌های چندرسانه‌ای متغیر، تنوع محمل‌ها و منابع اطلاعاتی سروکار دارند. بدین ترتیب، به‌جای مدیریت منابع اطلاعاتی با مدیریت اطلاعات و مدیریت دانش مواجه‌اند؛ همان ویژگی‌هایی که پست‌مدرن‌ها بدان تأکید می‌کنند و ریشه در این باور پست‌مدرن دارد که حقیقت برساختی اجتماعی است و هر اجتماعی واقعیت برساخته خود را دارد. به‌عبارت دیگر، تأکید بر ظهور روایت‌های محلی و کاربردپذیری دانش است. بدین ترتیب، کتابخانه‌ها دیگر نیازی به اشتراک دائمی و ثابت برای یک دوره زمانی به قصد مالکیت منابع اطلاعاتی ندارند، بلکه با اشتراک موردی و تأکید بر دسترسی اطلاعات بدون در نظر گرفتن موقعیت مکانی، زمانی، و محلی، نیازهایی متنوع و پیچیده جامعه اطلاعاتی را برآورده می‌سازند. بنابراین، مشاهده می‌گردد که همگام با توسعه روزافزون اینترنت و شبکه‌های اطلاعاتی و دسترسی مستقیم استفاده‌کنندگان نهایی به اطلاعات، نه تنها نقش واسطه‌ای کتابداران در انتخاب منابع اینترنتی کم‌رنگ شده بلکه در بسیاری مواقع، فاصله انتخاب و سفارش از بین رفته است؛ یعنی کاربران پس از مشاهده اطلاعات کتاب‌شناختی یا متن کامل آن، بلافاصله می‌توانند آن را بر روی صفحه نمایشگر خود مطالعه، یا آن را چاپ و یا به رایانه خود منتقل کنند.

بسیاری از این اطلاعات، رایگان یا هزینه دریافت آن از طریق اینترنت به‌مراتب ارزان‌تر از شکل چاپی آن شده است. از این رو، در چنین مواردی که شاهد حذف نقش واسطه‌ای کتابداران در انتخاب و سفارش منابع اطلاعاتی اینترنتی هستیم، تنها وظیفه کتابداران مسئول مجموعه‌سازی، اتخاذ سیاست‌های کلان در دسترسی به اطلاعات اینترنتی است و سپس این کاربر نهایی است که از میان انبوه منابع اطلاعاتی کار انتخاب و دسترسی و استفاده از منابع را برعهده دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که اشاره شد، تغییرات انقلابی زیادی در کتابخانه‌ها نسبت به ۲۰ سال گذشته به‌وقوع پیوسته است. به‌خصوص آن که شاهد تغییرات بسیاری در تولید، توزیع، و روش‌های دسترسی به اطلاعات و در نتیجه مجموعه کتابخانه‌ها، فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه و سیاست‌های مجموعه‌سازی هستیم. البته به‌نظر می‌رسد شتاب این تغییرات در خارج از کشور قابل قیاس با کتابخانه‌های ایران نبوده است چنان‌چه برخی پژوهش‌های انجام‌شده در ایران (از جمله شعبانی، ۱۳۷۷؛ رضاهاشمی، ۱۳۹۰؛ یوسف‌زاده خویی، ۱۳۹۲؛ انوشا، ۱۳۹۲؛ سیادت، ۱۳۹۰؛ گلچین، ۱۳۸۲؛ و مانند آنها) شاهدهی بر این مدعاست و نشان می‌دهد برخی کتابخانه‌ها بعضاً هنوز در شرایط مدرن و شاید، در برخی موارد، گذر از مدرن به سر می‌برند اما می‌توان

از رویکرد پست‌مدرن به‌عنوان ابزار بازانديشي در مجموعه‌سازي و فراهم‌آوری منابع برای آنها بهره برد. دکتر استوارت هانا‌باس^۱، از نظریه‌پردازان پست‌مدرن، با استفاده از نکات کلیدی نظریه پست‌مدرن لیوتار بیان می‌کند دو فراروایت اساسی در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح است: "این ایده که دانش به‌خاطر خود تولید شده است ... و ایده‌ای که دانش برای شخصی که در جستجوی رهایی است تولید گردیده است." حالت دوم، نشان‌دهنده وضعیت مطلوب و آرمانی عاشقانه تعبیه‌شده در روایت منابع کتابخانه‌ها برای خودشکوفایی است؛ اینکه دانش، زندگی انسان آزاد را بهبود بخشیده، به‌جای رنج بی‌وقفه‌ای که در زیر بار جهل متحمل می‌شود وی را در انتخاب‌های صحیح زندگی و انجام کار یاری بخشیده و موجب لذت بردن از فعالیت‌هایی می‌شود که در اوقات فراغت انجام می‌دهد. پست‌مدرنیسم، اظهار می‌دارد که وجود دانش جدا از ساخت و ساز انسان نیست؛ بلکه توسط انسان در جستجوی معنای زندگی ایجاد شده و در روایت‌های محلی که به‌طور گسترده‌ای از یک گروه به گروه دیگر متفاوت است بسته‌بندی شده است (هانا‌باس، ۱۹۹۷). در این عصر، گذر از اطلاعات به دانش با کمترین تلاش و نیز فراهم آوردن اطلاعات دقیق در زمان و مکان مناسب برای تولید دانش مورد نیاز است. اطلاعات با دسترس‌پذیری به‌هنگام است که به پاسخ بسیاری از پرسش‌ها تبدیل می‌شود (ایچی^۲، ۲۰۰۷، ص ۴۴؛ به نقل از معرفت، ۱۳۹۱، ص ۵۶).

حال که پیشرفت‌های سریع در پردازش و ذخیره‌سازی اطلاعات و فناوری‌های ارتباطی سبب شده است تا نقش کتابخانه‌ها در اشاعه خدمات اطلاعاتی برای استفاده‌کنندگان متحول گردد و آنها را با چالش‌های جدید، رقباي جدید، تقاضاهای جدید، و انتظارات جدید روبه‌رو ساخته است، کتابخانه‌ها نیز باید به تجدید و استحکام موقعیت خود، طراحی مجدد خدمات و محصولات اطلاعاتی، به‌کارگیری فناوری‌های جدید، ارتقای منابع اطلاعاتی، آموزش مداوم، تغییر مواد اطلاعاتی، مدل‌های ارتباطی، و ارسال اطلاعات برای ارائه خدمات بهتر و برآوردن نیازهای متغیر اطلاعاتی جامعه استفاده‌کننده پردازند و خدمات اطلاعاتی را به‌گونه‌ای فراهم آورند که به نیازهای اطلاعاتی حال و آینده کاربران پاسخ داده شود (لی^۳، ۱۳۸۳، ص ۸).

در این عرصه، کتابداران می‌توانند معیارهای ارزیابی منابع را به کاربران آموزش دهند تا بتوانند به سهولت منابع مورد نظر خود را، چه به‌صورت چاپی و چه الکترونیکی، ارزیابی کنند. این امر سبب می‌شود تا کاربران بتوانند از میان انواع منابع اطلاعاتی منابعی را انتخاب کنند که دارای دانش بیشتری است (لمون^۴، ۲۰۱۲).

1. Hannabuss
2. Agee
3. Lemoin

همچنین کتابداران می‌توانند دانش خود را در مورد وجین مجموعه منابع و براساس نیم عمر اطلاعات در هر موضوع، به کاربران انتقال دهند. انتقال دانش می‌تواند به‌صورت

آموزش‌های مستقیم یا کاربرد آنها در نظام‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی باشد. شناسایی نویسندگان و منابع هسته نیز به‌منزله یک رویکرد دانش‌مدار می‌تواند به کاربران در انتخاب منابع معتبرتر کمک کند و تا حد بسیار زیادی نیاز اطلاعاتی آنها را برآورده سازد (فتاحی، ۱۳۹۰، ص ۲۴).

برگ‌کوئیست کتابخانه‌ها را مثال بارز سازمان‌های ترکیبی می‌داند که واجد مخلوطی از عناصر و ارزش‌های مدرن، پست‌مدرن، و ماقبل مدرن‌اند. کتابخانه‌ها از محیطی باثبات و پیش‌بینی‌پذیر به محیطی مبهم و متلاطم تغییر یافته‌اند. گرچه مرزهای سیال‌تر کتابخانه‌ها را قادر ساخته که به‌نحوی سریع و مؤثر به نیازهای جدید مشتریان، تقاضاهای متغیر، و فناوری‌های دائماً در حال تغییر واکنش نشان دهند، اما آنها را در مقابل نیروهای بیرونی قدرتمند و رقیب آسیب‌پذیر می‌کند (ری، ۱۳۹۰). بدین لحاظ، خط‌مشی کتابخانه‌ها باید به‌گونه‌ای تدوین شود که توان رقابت با مراکز اطلاعاتی تجاری را داشته باشد.

مآخذ

اسفندیاری مقدم، علیرضا؛ زهدی، سارا (۱۳۹۱). بررسی مهارت‌ها و قابلیت‌های کتابداران دیجیتال: مورد پژوهشی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی تبریز. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۵ (۵۹)، ۱۹۱-۲۱۶. افشار زنجانی، ابراهیم (۱۳۸۱). نظریه‌سازی در مجموعه سازی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳ (۵)، ۱۳-۱.

انوش، مه‌ری (۱۳۹۲). بررسی مجموعه‌سازی کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۱۳ و مقایسه آن با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.

اوزمن، هواردآ و سموئل، ام‌کراور (۱۳۷۹). فلسفه تعلیم و تربیت و چالش پست‌مدرنیسم در زمینه‌ای برای بازشناسی و نقادی فلسفه تعلیم و تربیت در جهان غرب، (سعید بهشتی، مترجم و گردآورنده)، تهران، اطلاعات.

ایچی، جیم (۱۳۹۱). جهانی شدن فراهم‌آوری: مقدمه‌ای بر مدیریت مجموعه کتابخانه در قرن بیست و یکم. (رحمان معرفت و حمید کشاورز، مترجمان). سمنان: دانشگاه سمنان.

باقری، خسرو (۱۳۸۱). تعلیم و تربیت در منظر پست‌مدرنیسم، برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشماندازها. مشهد: آستان قدس رضوی.

بیرمی‌پور، علی؛ بختیار نصرآبادی، حسنعلی؛ هاشمی، سیدحسن (۱۳۸۹). پست‌مدرن و اصلاحات برنامه درسی. مجله رویکردهای نوین آموزشی، ۵ (۱)، ۳۱-۶۶.

پورشافعی، هادی؛ آرین، ناهید (۱۳۸۸). پست‌مدرنیسم و دلالت‌های آن در تربیت اسلامی. اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۲ (۲)، ۵-۶۰.

جانسون، پگی (۱۳۸۹). مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه. (محسن اژه‌ای و منصور کوهی، مترجمان). تهران: چاپار.

حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۳). پست‌مدرنیسم و علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۷ (۲۴)، ۳-۱۵

حقیقی، شاهرخ (۱۳۸۱). گذار از مدرنیته؟ نیچه، فوکو، لیوتار، دریدا. تهران: نشر آگه.

دلاوری، رضا (۱۳۸۸). پست‌مدرنیسم یعنی چه؟. فصلنامه حوزه و دانشگاه. بازیابی ۱۲ خرداد ۱۳۹۴ از:

<http://www.hawzah.net/fa/Article/View/87014>

رضاهاشمی، فریده (۱۳۹۰). بررسی میزان تفویض اختیار به کتابداران و مسئولان در مجموعه‌سازی کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران. رهنما، اکبر (۱۳۸۸). درآمدی بر تربیت اخلاقی: مبانی فلسفی روان‌شناختی و روش‌های آموزش اخلاق. تهران: آبیژ.

رورتی، ریچارد (۱۹۹۵). اختلاف هابرماس و لیوتار در باب وضع پست‌مدرن. (مهدی صفری، مترجم). نامه فرهنگ، ۵ (۱۸)، ۶۲-۷۵.

رهادوست، فاطمه (۱۳۸۲). پست‌مدرنیسم و کتابداری و اطلاع‌رسانی. جهان کتاب، (۱۷۰)، ۲۴-۲۷.

ری، کاتلین ال. (۱۳۹۰). کتابخانه پست‌مدرن در عصر ارزیابی. (محمد خندان، مترجم). فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۷ (۶۴)، ۱۷۹-۱۹۰.

سلیمانی، ناهید؛ شعبانی، احمد (۱۳۹۱). اصول پست‌مدرنیسم در مدیریت کتابخانه‌ها. کلیات: کتاب ماه، اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۵ (۶)، ۸۴-۸۹.

سیداتی، سمانه (۱۳۹۰). مطالعه وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی شهرستان خلخال و تأثیر کارایی "طرح کتاب من" در مجموعه‌سازی مناسب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، مشهد.

شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۸). فلسفه جدید تربیت. تهران: اطلاعات.

شعبانی، احمد (۱۳۷۷). بررسی مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران و الگوهای مناسب برای آن. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.

فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۷۷). برخی از زمینه‌های تأثیر فن‌آوری نوین بر کار کتابخانه‌ها و کتابداران. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱ (۴)، ۴۹-۶۴.

فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۹۰). از اطلاعات تا دانش: چالش‌ها و رهیافت‌ها. تهران: نشر کتابدار.

فرهین‌فراهانی، محسن (۱۳۸۳). پست‌مدرنیسم و تعلیم و تربیت. تهران: آبیژ.

گلچین، مرضیه (۱۳۸۲). بررسی وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان با توجه به نیاز مطالعاتی کودکان و نوجوانان در شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.

لی، سول‌اچ (۱۳۸۳). منابع الکترونیکی و توسعه مجموعه کتابخانه. (علیرضا رستمی گومه، مترجم). تهران: چاپار.

- لیوتار، ژان فرانسوا (۱۳۸۰). وضعیت پست‌مدرن: گزارشی درباره دانش. تهران: گام نو.
- محسنی، محمدآصف (۱۳۹۲). بررسی و نقد نگاه پست‌مدرنیسم به تعلیم و تربیت ارزش‌ها. اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۵ (۱)، ۲۵-۵۲.
- نشاط، نرگس (۱۳۸۴). رویکرد انتقادی به پژوهش در نظام‌های اطلاعاتی. اطلاع‌شناسی، ۲ (۳ و ۴): ۱۸۱-۱۹۸.
- یوسف‌زاده خوبی، فریبا (۱۳۹۲). بررسی روند مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- Agee, J. (2007). *Acquisitions go global: an introduction to library collection management in the 21st century*. England: Chandos publishing.
- Anderson, Rick (2008). Future-proofing the library: Strategies for acquisitions, cataloging, and collection development. *The Serials Librarian*, 55 (4), 560-567.
- Bergquist, W. (1993). *The Postmodern organization: Mastering the art of irreversible change*, (San Francisco: Jossey-Bass)
- Bodi, S., & Maier-O'Shea, K. (2005). The library of babel: Making sense of collection management in a postmodern world. *The Journal of Academic Librarianship*, 31 (2), 143-150.
- Cullen, R. (1998). Measure for measure: A post-modern critique of performance measurement in libraries and information services. *Proceedings from the IATUL '1998: The 27th International Association of Scientific and Technological University Libraries Conference. The challenge to be relevant in the 21st century*, University of Pretoria, Pretoria, South Africa.
- Danielson, R. (2012). A dual approach to assessing collection development and acquisitions for academic libraries. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 36, 84-96.
- Deodato, J. (2006). Becoming responsible mediators: The application of postmodern perspectives to archival arrangement & description. *Progressive Librarian*, 27, 52-63.
- Hannabuss, S. (1997). Lyotard and Postmodern Knowledge. *Aslib Proceedings*, 49, 8.219.
- Hirst, J. & White, M. (1998). *Philosophy of education (Discours or moral action?)*. London: Routledge. Vol.III.
- Hubbard, T.E. (1995). Bibliographic instruction and postmodern pedagogy. *Library Trends*, 44 (2), 439-452.
- LeMoine, B. (2012) Nailing Jelly to the Wall: Understanding Postmodernism's Influence

on Library Information Science. *Library Philosophy and Practice*. Retrived May 18, 2015, from <http://unllib.unl.edu/LPP/>

Bennington and Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press).

Muddiman, D. (1999). Towards a Postmodern Context for Information and Library Education. *Education for Information* 17, 1-4.

Propas, Sh. (1995). Postmodern acquisitions. *Library Acquisitions: Practice & Theory* 19 (1), 43-48.

Wisner, W. H. (2000). *Whither the Postmodern Library?* (Jefferson, NC: McFarland).

Yoder, A. R. (2003). The Cyborg Librarian as Interface: Interpreting Postmodern Discourse on Knowledge Construction, Validation, and Navigation within Academic Libraries *Libraries and the Academy*, 3 (3), 381-392.

استناد به این مقاله:

بابائی، کبرا؛ حیدری، غلامرضا (۱۳۹۵). پست مدرنیسم و فراهم آوری و مدیریت مجموعه. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۷ (۱)، ۶۳-۸۱.

